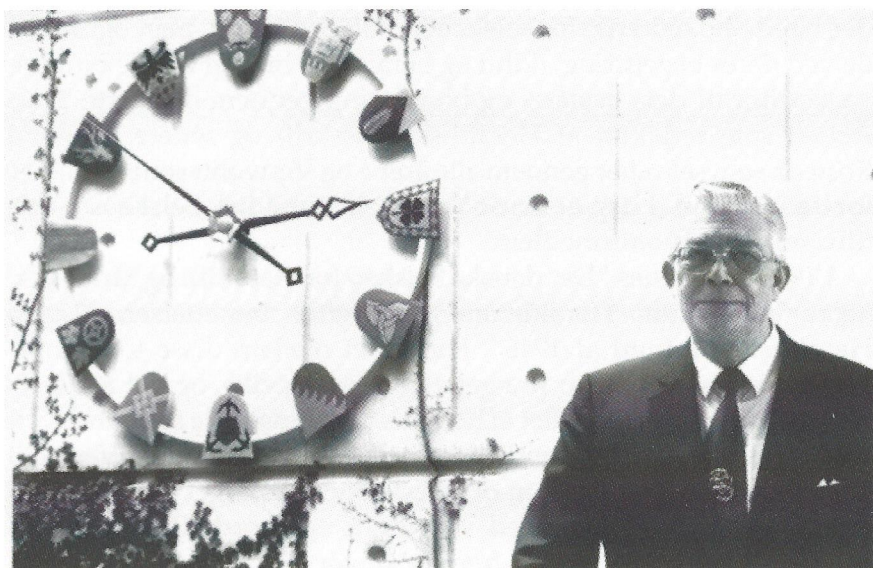

Heraldik

Det heraldiske ur i Roskilde amtsgård

Ernst Verwohlt og heraldikken

af Allan Tønnesen

I 1984 blev Sven Tito Achen, Ole Rostock og Ernst Verwohlt udnævnt til æresmedlemmer af Heraldisk Selskab, eller Societas Heraldica Scandinavica, som selskabets officielle navn er. Anledningen var selskabets 25-års jubilæum, og de tre blev hædret som dem, der havde hovedæren for selskabets stiftelse i 1959, men også fordi de ved deres begejstring, ildhu og heraldiske indsigt havde bidraget væsentligt til dets beståen og blomstring gennem de første 25 år, Achen som redaktør af Heraldisk Tidsskrift og senere formand, Rostock som sekretær gennem alle årene og Verwohlt som selskabets første formand. I dag er Ernst Verwohlt Heraldisk Selskabs eneste tilbageværende æresmedlem.

I 1941 oprettedes "Det danske Selskab for Heraldik og Sfragistik" (opr. "Collegium Heraldicum"), og efter besættelsen "Dansk Heraldisk Samfund af 1946". Forholdet mellem disse to "gamle" heraldiske selskaber var præget af gensidig uvilje, og det måtte stå klart for de fleste, at antallet af heraldisk interesserede i Danmark var alt for lille til at danne grundlag for hele to selskaber. Ernst Verwohlt og Sven Tito Achen var som de eneste blevet optaget som medlemmer af begge selskaber. Med Verwohlts egne ord: "Vi var unge – måske lidt besværlige – men fremfor alt var vi enige om, at heraldikken fortjente en bedre platform, end den havde i disse år"(1) . Sammen tog de i 1959 initiativ til oprettelsen af et nyt *skandinavisk* selskab. Den stiftende generalforsamling fandt sted den 27. maj. De gamle selskaber opløste sig selv og indgik i det nye selskab, og Verwohlt blev valgt til selskabets formand, en post han beklædte til 1965. Siden da har han lejlighedsvis optrådt i selskabet som foredragsholder og dirigent for generalforsamlinger.

Oprettelsen af selskabet og især udgivelsen af "Heraldisk Tidsskrift" kom til at betyde et stort fremskridt for den heraldiske interesse i hele Norden.

Ernst Verwohlt har i sin litterære, heraldiske produktion beskæftiget sig med forskellige emner, men flere hovedinteresser er iøjnefaldende, specielt våbenret og herolder. Vidt forskellige emner, som afspejler to sider af Verwohlts mangesidede personlighed, den tørre, stringente jura og den festlige, farverige, fändenivoldske middelalderheraldik.

Hans første artikel, *Dansk Våbenret*, kom i *Personalhistorisk Tidsskrift* i 1958 og står endnu som den grundlæggende formulering af våbenretlige forhold, herunder det væsentlige, at det aldrig har været borgerstanden i Danmark nægtet at føre våben. Selv i denne artikel, der i høj grad handler om formalia, fornægter Verwohlts humoristiske sans sig ikke. Det i dansk heraldik sjældent forekommende, såkaldte "dameskjold" omtaler han meget rammende som en "salmiakpastilform", der er uegnet til fremstilling af de fleste våbenmærker (2). Det er værd at bemærke, at Verwohlt med sit foreløbig sidste bidrag til den heraldiske litteratur er vendt tilbage til det juridiske udgangspunkt i artiklen *Retsbeskyttelse af offentlige våbener og slægtsvåbener* fra 1994 (3), der udbygger og ajourfører artiklen fra 1958.

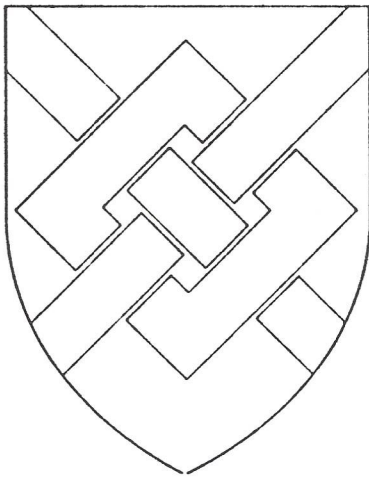
Den anden, mest synlige del af Verwohlts heraldiske forfatterskab blev indledt i 1960 med artiklen *Valdemar Atterdags og Erik af Pommerns herolder* i det første hefte af "Heraldisk Tidsskrift". Denne væsentlige artikel løftede en flig til et hidtil stort set ukendt forhold, nemlig at de danske konger i middelalderen havde en heroldsorganisation. Det meget sparsomme kildemateriale gav kun nogle antydninger, en omtale af Valdemar Atterdags herold Gerhard Grundis i 1363, og Erik af Pommerns herold Simon Hendel, "heroult van dren koninghriken" i 1423. Det er da også fra denne periode, at de ældste kongeligt udstedte våbenbreve er bevaret (4).

Emnet blev taget op igen i 1972 med artiklen *Kongelige danske herolder*, der fortsætter skildringen af kongernes heroldsorganisation, der jo i perioder omfattede hele unionen. Dette afspejles i embedsnavnene i Christian I's organisation: de to øverste i hierarkiet,

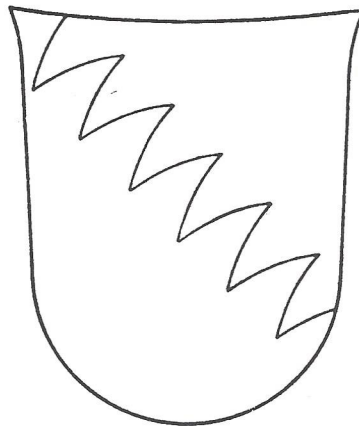

Fig. 1. Slægten Verwohlts våben: I blåt felt en trappegavlssparre ledsaget af 3 marekors, alt af guld. På hjelmen et blåt hjelmklæde foret med guld. Hjelmtegn: En opstigende løve af guld, holdende et sværd af sølv i højre forpote. Tegnet af Jan Raneke

VERWOHLT

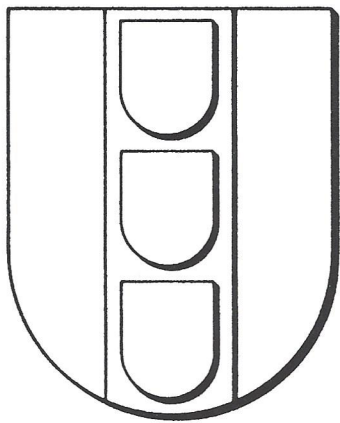

Greve Kommune

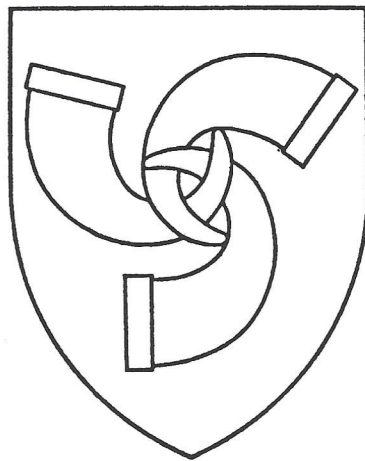

Solrød Kommune

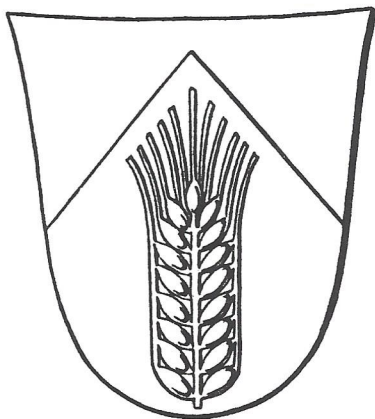
Fig. 2. På denne og følgende side kommunevåbener, udformet af Ernst Verwohlt

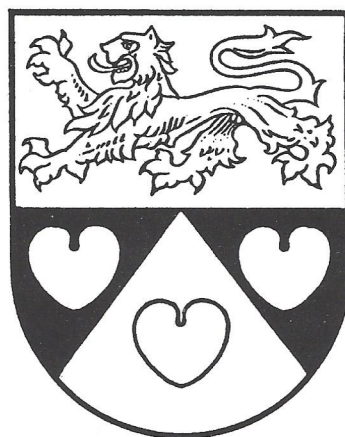
Lejre Kommune

Ramsø Kommune

Bramsnæs Kommune

Nordjyllands Amtskommune

våbenkongerne, hed "Danmark" og "Norge", de tre herolder hed "Sverige", "Jylland" og "Sjælland", og endelig kaldtes de tre persevanter "Sjælland", "Jylland" og "Lolland". De pågældende landsdeles våbener prydede heroldernes embedsdragt, våbenkjortelen, *le tabard*. Det er Verwohlts fortjeneste at have fremdraget de brudstykker, som giver os en fornemmelse af heroldernes virke: organisering af turneringer, udstedelse af våbenbreve og - ikke mindst - diplomatiske sendelser. Det har været et enormt arbejde at fravryste kilderne disse oplysninger. At organisationen kan påvises at have haft en nær tilknytning til Hellig Tre Kongers Kapel ved Roskilde Domkirke, har naturligvis ikke gjort den mindre interessant i Verwohlts øjne. Efterhånden bliver billedet af de enkelte herolder mere nuanceret; den man kommer tættest ind på livet af, er Christian II's herold Hans Jylland, der utrættelig virkede i sin fordrevne herres tjeneste til sin død som gammel mand ca. 1530. Hans Jylland var formentlig dansk, mens hovedparten af de kendte herolder var af udenlandsk herkomst, de fleste skotter, uvist af hvilken grund. Verwohlt fører i artiklen læseren op gennem tiden, over Christian IV's herolder og enevældens mere og mere hensygnende organisation til heroldernes sidste optræden ved Frederik VI's ligfærd til Roskilde Domkirke i 1840 (5).

I nær sammenhæng med artiklerne om de danske herolder er Verwohlts artikel fra 1979 *Turneringer og ridderspil i Norden*, der indledes med følgende ord: "De fleste af os har vel minder fra vor barndoms læsning af Sir Walter Scotts udødelige ridderroman *Ivanhoe* eller dens senere filmatisering om turneringerne ved Ashby: tempelriddere, herolder, trompetere, den arveløse sorte ridder, Bois-Guilbert, Prins John, Richard Løvehjerte og tapre riddere, der i et heraldisk farveskue brød lanserne i kamp om den smukke turneringsdronnings gunst". Og det er sikkert rigtigt, at for mange heraldisk interesserede er interessen begyndt her. For undertegnede er det naturligvis indspilningen fra 1952 med Robert Taylor i titelrollen, der er den "rigtige" filmudgave af *Ivanhoe*.

Verwohlt fører velopløst læseren ind i turneringernes farvestrålende verden, deres oprindelse og de regler, der var gældende for deres afvikling. Han påviser, at der allerede i sidste halvdel af 1100-

tallet er blevet afholdt turneringer og følger omtalen af turneringer i forbindelse med fyrstefester op gennem tiden. Det kan ikke undre, at "kæmpen" blandt vore konger, Christian I, ved en turnering i Uppsala i forbindelse med sin kroning i 1457 rendte alle de deltagende riddere af deres heste. Under Christian IV tog turneringerne form af den mindre farlige sport, ringridning, der stadig finder sted visse steder i landet, dog vistnok uden heraldiske indslag (6).

Et tredje centralt emne i Verwohlts heraldiske forfatterskab er den berømmelige Hvide-slægt. I 1984 skrev han artiklen *Hvide-slægtens heraldik* (7) og fire år senere *De jyske Hvider og deres heraldik* (8), der udover at belyse en slægt af stor betydning for Danmarkshistorien er væsentlig ved at påpege det forhold, at manden ofte antog hustruens slægtsvåben, hvis hun var af en mægtigere slægt end hans egen, hvorfor våbenfællesskab i middelalderen ikke nødvendigvis betyder agnatisk slægtskab. Et andet resultat er sandsynliggørelsen af Marsk Stigs nedstamning fra Skjalm Hvide.

Ved siden af de omtalte emnegrupper har Verwohlt beskæftiget sig med en række andre heraldiske emner. *Borgerlig heraldik i dansk middelalder* fra 1961 er en vægtig studie i de tidligste danske våbener ført af borgere og bønder, hvor det dokumenteres, at disse socialgrupper ikke kun har ført bomærker, som det har været hævdet, men nok så ofte egentlige våbener (9).

I artiklen *Roskilde bys våben og segl* fra 1966 har han kunnet forene sine to hovedinteresser: heraldikken og lokalhistorien (10).

Det stort anlagte *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder*, der udkom 1956-78, havde Verwohlt som sin heraldiske ekspert, og hans signatur står under artikler omhandlende herolder, herredssegel, lindorm, lilje, morian, nældeblad og ordener.

Afslutningsvis skal nævnes en gruppe våbener, som naturligt nok har haft amtsdirektørens interesse, den kommunale og amtslige heraldik, som dels har manifesteret sig i artiklen *Amternes våbener* fra 1991 (11), dels i udformningen af og ideen til nye våbener. Det gælder ikke mindst våbenerne for flere af kommunerne i hans egen amtskommune: Greve (1972), Solrød (1973), Ramsø (1974), Lejre (1979), Bramsnæs (1981) samt Nordjyllands Amtskommunes våben (1985), alle gode og enkle våbener i pagt med heraldikkens bedste

traditioner. Denne stærke interesse kulminerede med opsætningen i 1981 af det store heraldiske ur i Roskilde Amtsgård, hvor urets tal markeres af våbenerne for Roskilde Amtskommune og de kommuner, som det udgøres af: Køge, Bramsnæs, Vallø, Ramsø, Solrød, Gundsø, Greve, Hvalsø, Lejre, Skovbo og Roskilde, udformet med stor kunstnerisk fornemmelse af kgl. våbenmaler Aage Wulff (12).

Det er en imponerende indsats Ernst Verwohlt har udført for dansk heraldik, og der skal her ved hans 75 års fødselsdag lyde en varm tak fra Heraldisk Selskab for hans praktiske og organisatoriske virke for selskabet såvel som for hans inspirerende og samtidig fagligt højt rangerende litterære produktion gennem årene.

NOTER:

- 1) Ernst Verwohlt: In memoriam Sven Tito Achen. Heraldisk Tidsskrift, bd. 6, 1987, 201-202.
- 2) Ernst Verwohlt: Dansk Våbenret. Personalhistorisk Tidsskrift, 13. Rk, VI, 1958, 1-17.
- 3) Ernst Verwohlt: Retsbeskyttelse af offentlige våbener og slægtsvåbener. Heraldisk Tidsskrift, bd. 7, 1994, 448-470.
- 4) Ernst Verwohlt: Valdemar Atterdags og Erik af Pommerns Herolder. Heraldisk Tidsskrift, bd. 1, 1960, 27-36.
- 5) Ernst Verwohlt: Kongelige danske herolder. Heraldisk Tidsskrift, bd. 3, 1972, 201-229.
- 6) Ernst Verwohlt: Turneringer og ridderspil i Norden. Heraldisk Tidsskrift, bd. 4, 1979, 429-446.
- 7) Ernst Verwohlt: Hvideslægts heraldik. Heraldisk Tidsskrift, bd. 5, 1984, 190-213.
- 8) Ernst Verwohlt: De jyske Hvider og deres heraldik. Heraldisk Tidsskrift, bd. 6, 1988, 318-335.
- 9) Ernst Verwohlt: Borgerlig heraldik i dansk middelalder. Heraldisk Tidsskrift, bd. 1, 1961, 95-104.
- 10) Ernst Verwohlt: Roskilde bys våben og segl. Heraldisk Tidsskrift, bd. 2, 1966, 153-169 (også i Fra Københavns Amt, 1967, 1-26).
- 11) Ernst Verwohlt: Amternes Våbener, 1991.
- 12) Heraldisk Tidsskrift, bd. 3, 1970-74, 384, 464; bd.4, 1975-79, 155; bd. 5, 1980-84, 203f, 297; bd. 6, 1985-89, 139; Sven Tito Achen: Danmarks kommunevåbener, 1982, 14; Ernst Verwohlt: Tid og tegn. Heraldik og ure på amtsgården. Roskilde Amtskommune 1981; Nils Bartholdy: Det heraldiske ur i Roskilde. Heraldik i Norden, 1984, 289-290.